

Dârülmülk Konya

TARİH, KÜLTÜR, SANAT VE MEDENİYET
2023 / 2

“Vuslat”ın
750. yılında
Hz. Mevlânâ
ÖZEL SAYI

Konya

KONYA BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ
ADINA SAHİBİ
Uğur İbrahim Altay

YAYIN KURULU

Ahmet Emre Bilgili

Azmi Özcan

Beşir Ayvazoglu

Coşkun Yılmaz

Erhan Afyoncu

Hilmi Şenalp

Mahmut Erol Kılıç

Mustafa Fayda

Mustafa S. Küçükaşçı

Özkul Eren

Şükrü Koyuncu

GENEL YAYIN YÖNETMENİ

Mustafa S. Küçükaşçı

Coşkun Yılmaz

YAZI İŞLERİ MÜDÜRÜ

Ahmet Bilgiç

YAYIN KOORDİNATÖRÜ

Osman Demirtaş

EDİTÖR

Ekrem Aytaç

Mehmet Bilal Yamac

SANAT YÖNETMENİ

Özkul Eren

GRAFİK TASARIM ve UYGULAMA

Yasin Ilıcalı

FOTOĞRAF

Konya Büyükşehir Belediyesi Arşivi

İzzet Keribar

Ekrem Aytaç

2023-2

BASKI

Seçil Ofset

100. Yıl Matbaacılar Sitesi 4. Cadde No: 77

Bağcılar-İstanbul

www.secilofset.com • Sertifika No: 44903

İLETİŞİM

Konya Büyükşehir Belediyesi

Kültür ve Sosyal İşler Daire Başkanlığı

Mevlana Kültür Merkezi Çimenlik Mahallesi

Aslanlı Kışla Caddesi No: 8 Karatay/KONYA

Tel: 444 55 42

web: www.konya.bel.tr

e-mail: darülmülk@konya.bel.tr

MERHABA...

Türk-İslâm düşüncesinin insan formunda tecessümü olarak nitelenebilecek Hz. Mevlânâ, Dârülmülk Konya'nın ikinci sayısının gündemini teşkil ediyor. Konya ve Hz. Mevlânâ, biri olmadan diğerinin düşünülmemeyeceği madde ve ruh bütünlüğünün ifadesi. Bu tecelli her biri düşünce dünyamızın ufuklarını zenginleştiren seçkin yazarlarımız tarafından çeşitli yönleri ile kaleme alındı ve tarihe not düşüldü. Bu yazılar özel hazırlanan illüstrasyon ve görsel malzemelerle de desteklendi.

Milletleri büyük yapan bir husus da kader anlarındaki davranış kabiliyetleridir. Adeta kurucu mayanın her hal ve şartta yaşatılması anlamına gelen bu kabiliyet tam da ihtiyaç duyulduğu anda kendi içinden yetişen nefeslerin sıcaklığı ile harekete geçer. 13. yüzyıl böyle bir kader anıdır. Türk-İslâm geleneği tarihin kaydettiği en çetin imtihanlardan biri ile karşı karşıyadır. Bir taraftan Moğol istilâsı diğer taraftan Haçlı saldırıları ile maruz kalman girdaptan kurtulma başta Hz. Mevlânâ olmak üzere Yunus Emre, Hünkar Hacı Bektaş, Hacı Bayram Veli, Şeyh Edebali, Abi Evren ve daha niceleri gibi

gönül erlerinin yeşerttiği mayanın hayatıyeti ile yeni bir yolculuğu başlatmıştır. Bu gönül erlerinin her biri yanmış yıkılmış bir coğrafyada bütün ümitlerini kaybetmiş insanlara yeni bir hayat nefesi üflediler. Her biri aynı hakîkatı kendi dilince seslendirdi.

Tarihin yetiştirdiği en güzîde şahsiyetlerden biri olan Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî de “Toprağa sevgiden başka bir tohum ekmeyiz” diyerek Türk-İslâm medeniyet anlayışının temel harcının sevgi olduğunu tebeyyün ettirmişti. İşte bu harcı korumak yarınların teminatıdır. Ancak geleneği korumak onu müzelik malzeme keyfiyeti ile değil yaşayan bir değer olarak yarınlara aktarmak ile anlamlı hale gelir. Onun için de yine Hz. Mevlânâ’nın ifadesiyle “Yeni şeyler söylemek” gereklidir. Her dem yenilenmek her an tazelenmek.

2023 senesi vuslatın 750. yılı münasebetiyle bütün dünyada “Mevlânâ Yılı” olarak idrak edilecek. Onun için Konya’ya ve bize düşen büyük sorumluluklar var. İlim ve irfan müktesebatımızın bütün dünyaya yeniden takdimi için bu vesileyi bir imkân olarak değerlendirip tarihin bu en muteber isimlerinden birinin rehberliği ile sevginin bütün hal ve tecellilerini yeniden mahzun ruhlara üflemek lâzım. Dârülmülk Konya bu sayısına bu saikle hazırlandı.

Kıymetli okuyucularımız; dergimizin bu sayısı baskı aşamasında iken bir başka vuslat daha gerçekleşti ve çok kıymetli Prof. Dr. Mustafa Sabri Küçükaşcı hocamız dar’ül-bekaya irtihal eyledi. O olmasaydı bu dergi ete kemiğe bürünemezdi. Âdeta mesuliyetini ikmal ile bizlere emanet bırakıp sonsuzluk yolculuğuna çıkar gibi gitti. Konya’nın Türk-İslâm âlemine hediye ettiği yiğit bir kıymet olarak ardında nice güzellikler bırakıp Rahmet-i rahmâna kavuştu. Dârülmülk Konya’da bu güzelliklerden olduğu için vuslat sayımız onun aziz hatırasına ithaf olunur. Makamı âli, menzili mübarek olsun.

Dergimizin yayınıyla ilgili kararlılığı ve yayın kurulunun kararlarına desteğinden dolayı Konya Büyükşehir Belediye Başkanımız Uğur İbrahim Altay’a, yazarlarımıza, tasarım ekibine, katkıda bulunan bütün dostlara müteşekkirimiz.

YAYIN KURULU

MUSTAFA SABRİ KÜÇÜKAŞCI
22 Aralık 1963 - 29 Temmuz 2023

*Bir talebe heyecanı,
muhabbeti ve gayretiyle hazırladığı
“Vuslat” Özel Sayımızı
son bir hatıra gibi bırakarak aramızdan ayrılan
muhterem hocamızı sevgi, saygı ve
rahmetle yâdediyoruz.*

Dâriülmülk
Konya

İÇİNDEKİLER

06
MEVLÂNÂ VE YUNUS SELÇUKLU'DAN OSMANLI'YA MEVLEVÎLİK
BEŞİR AYVAZOĞLU

14
NİÇİN MEVLÂNÂ VE NİÇİN ŞİMDİ?
SEYYİD HÜSEYİN NASR

18
ÂLİM VE DEVLET ADAMI İLİŞKİSİNDEN İLİM VE SİYÂSET
İLİŞKİSİNE
TAHSİN GÖRGÜN

26
MEVLEVÎLİK VE HAT SAN'ATI
UĞUR DERMAN

42
MAHMUT EROL KILIÇ İLE İRFAN GELENEĞİMİZ VE HZ. MEVLÂNÂ
ETRAFINDA "İKİMİZİN KALBİ BİRDİR, SEN BENİMSİN; BEN SENİNİM"
MUSTAFA SABRİ KÜÇÜKAŞCI

62
HZ. MEVLÂNÂ VE İNSANLAR ARASINDAKİ FARKLAR
ŞULE GÜRBÜZ

78
VARLIK VE RUH ANLAYIŞI BİLİMSEL BİLGİ-HZ. MEVLÂNÂ
M. EMİN ÜNAL

84
İNCİRE LAYIK OLDUĞUNU DÜŞÜNEN KUŞÇAĞIZLAR DEĞİLSEK
AVUCUMUZDAKİ SÜT NEREDEN?: BİR "MEVLÂNÂ FELSEFESİ"NE
NEDEN İHTİYAÇ DUYARIZ?
EMİNE CANLI

110
MEVLÂNÂ DERGÂHI VE KALEMİŞLERİ
ALİ FUAT BAYSAL

116
KONYA'DA MESNEVÎHANLIK GELENEĞİ VE MESNEVÎHANLAR
AHMET ÇELİK • HASAN YAŞAR

156
ÂLGİ İLE HAKİKAT ARASINDA İNSAN
ABDULLAH KUŞLU

164
"PEYGAMBERİMİZİN YOLU AŞKTIR..."
SÂFİ ARPAGUŞ

174
İKİ KİTAP, TEK HAKİKAT: MESNEVÎ-Yİ ŞERİF VE
MUHAMMEDİYYE
MEHMET BİLAL YAMAK

181
MOĞOL KUMANDANI BAYCU, MEVLÂNÂ VE KONYA
NADİR KARAKUŞ

188
MEVLÂNÂ'NIN HUZURU
YAVUZCAN GÖKÇER • MELİKHAN KİRAZOĞLU

222
İZMİR MEVLEVÎHÂNESİ VE NEYZEN TEVFİK
MEHMET DEMİRCİ

228
YAPAY ZEKÂNIN DİLİYLE MEVLÂNÂ CELÂLEDDİN
HASAN AKAY

236
BİR TURİZM OBJESİ OLARAK 'GÖRSEL MEVLEVÎLİK'
AHMET EMRE BİLGİLİ

252
BEYAZIT YAZMA ESER KÜTÜPHANESİ'NDE
MİNYATÜRLÜ MESNEVÎ-İ MANEVÎ NÜSHASI
BEKİR ŞAHİN

262
MESNEVÎ'DEN BİR HİKÂYE HZ. ÖMER VE İHTİYAR
ÇALGICI
AHMET ANGI

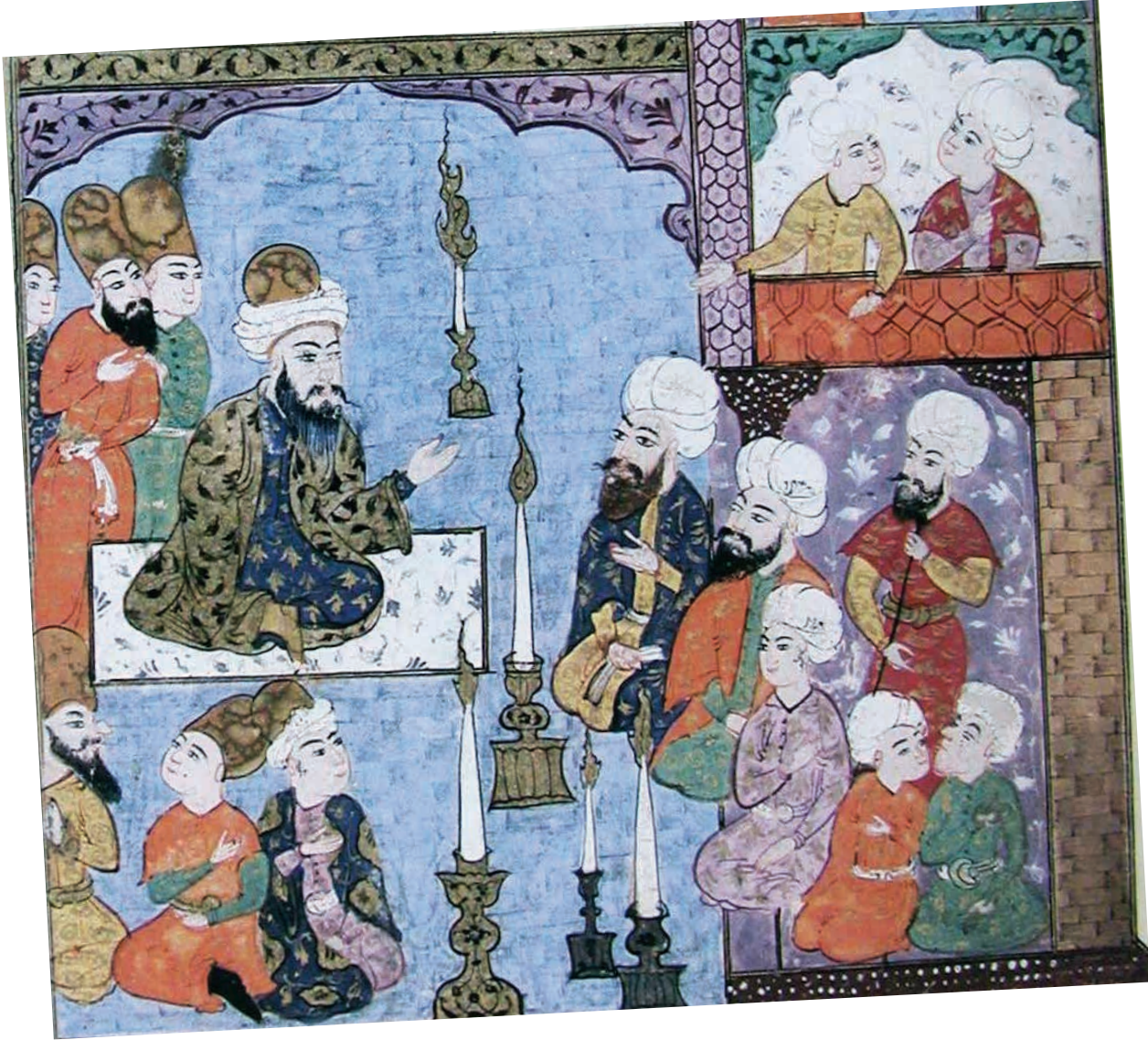
274
HZ. MEVLÂNÂ VE İRFÂN
ALİ TEMİZEL

284
MEVLÂNÂ'NIN ESERLERİNDE ÜRETİM VE ÇALIŞMA
ADEM ESEN

300
ŞEMS VE MEVLÂNÂ
ABDULKERİM SURUŞ • MELİKHAN KİRAZOĞLU

312
MEVLÂNÂ
MUSTAFA ASIM KÜÇÜKAŞCI

Menâkıb-ı Mevlânâ, Topkapı Sarayı Müzesi, Env. no. 1472, v.80b

ALGI İLE HAKİKAT ARASINDA İNSAN

ABDULLAH KUŞLU

Kalbine dön, eve dön, şarkıya dön.

İsmet Özel

Tasavvufi metinlerde doğrudan yahut dolaylı olarak insanın kendini bilmesinin bir erdem olmasından bahsedilse de -ki klasik dönem felsefede de bu ifade karşımıza çıkmaktadır- insanın kendini bilmesi, tanınması, keşfetmesi, kendini gerçekleştirebilmesi bugünden yarına nihâyete eren bir süreç değil uzun bir çabanın neticesidir. Kendini bilmek bilhassa tasavvufi düşünce geleneğinde mücâhede ve tezkiye sonucunda nefsin labirentlerinde kaybolmamak ve fitrata dönmekle [ki bu marifet-i nefis ve marifetullah olarak nitelenir] ilgili bir yaklaşım olsa da daha genel bir perspektiften kişinin kendiyile sahici bir iletişim kurabilmesi olarak da düşünülebilir. Bu minvalde irdelendiğinde “kendini bilmek” sadece sûfilere özgü bir söylem değil gerek âlem gerekse kendiyile olan ilişkisini sağlam bir zemine oturtması noktasında her bir ferdi ilgilendiren bir söylemdir.

Bu durumda sormak gerekirse insanın kendine dair algısı ne anlama gelmektedir; insanın kendini hakkaniyetle tanınması ve doğru bir zeminde değerlendirebilmesi ne derece mümkündür? Yani acaba insan kendinden hareketle yine kendini tasvir edip tanımlayabilir mi?

İnsan için en zor şeylerden biridir belki de kendini tanımak ya da bilmek. Bunun için aynaya bakmak yeterli olmaz. Nitekim Mevlânâ: “*Şu bedende iki şahıs yaşamaktadır.*”¹

derken buna işaret eder. Zira ayna insanın toprak yanını, yani arza ait olan tarafını gösterir. Arzular, özentiler ve dünya hoşlukları ise sürekli insanın bu yanını besler ve büyütür. Mevlânâ sadece bu yana odaklanılmasını “eriyip giden insan”ın kendi aslına dokunmaksızın hayvaniyetini kuvvetlendirmesi olarak izah eder. Burada muhtemelen klasik dönem felsefi metinlerine de atıf söz konusudur: “Hani derler ya insan söz söyleyen hayvandır.”² Diğer yandan insana dair bu düşünce biçimi Yunus Emre’yi de hatırlatmaktadır:

*Âşık öldi diyü salâ virürler
Ölen hayvân olur âşıklar ölmez.*³

Dolayısıyla insanın benliğindeki düalist yapıyı bir denge üzere törpülemesi gerekmektedir. Mevlânâ’ya göre insan, toprak yanını beslerken ruhunu yani eriyip giden aslını da ihmal etmemelidir. *Aslı* ihmâl etmemenin yolu ise ilim ve hikmetten geçmektedir. Çünkü ilim ve hikmet insanın özüne gıdadır.⁴ Dolayısıyla insanın ontolojik düzlemde kendini imar etmesi ya da farklı bir deyişle kendini bilmesi için ilim ve hikmet elzemdir. Ancak acaba insan, Mevlânâ’nın söylediği gibi, ilim ve hikmet arayışının elzem olduğu düşüncesinde midir ya da ilim ve hikmetin insanın aslı yanını doyuran bir ihtiyaç olduğuna modern insan ne

1, Konya Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, Konya 2016, s.113.

2 Fihi mâ Fih’ten Seçmeler, s.113.

3 Yunus Emre Divanı I-II, Haz. Abdülbâki Gölpınarlı, Ahmet Halit Kitabevi, İstanbul 1943.

4 Fihi mâ Fih’ten Seçmeler, s.113.

1 Mevlânâ Celâleddin, Fihi mâ Fih’ten Seçmeler, Haz. Abdülbâki Gölpınar-

*Galata
Mevlevihanesi
Müzesi*

kadar ikna edilebilir? Birey olmanın getirdiği özgüvenle yoğrulmuş bir kimse kendisiyle hiçbir şekilde yüzleşmeden onun için elzem olanlar sıralamasını değerler hiyerarşisi açısından sağlıklı bir şekilde belirleyebilir mi? Diğer bir deyişle insanın öncelik sırasında ilim ve hikmet nerededir?

İnsanın kendini bilmesi gerek birey olmak gerek birey-toplum ilişkisi yönünden modern zamanlarda da çokça konuşulan bir meseledir. Nitekim örneğin Zygmunt Bauman modern toplumda bireyin öne çıkarılması hususunda düşüncelerini açıklarken keskin bir üslupla okuyucuyu birey olmanın farklı yönlerini düşünmeye zorlar. Birey olmak, onun tabiriyle, kitlelerde kaybolmanın bir yolu olmaya evrilmiştir ki bu bir dayatma hattâ aldatmacadır. Bu açıdan bakıldığında birey olmak, insanın birey olarak tanımlandığı ilk adımdan başlamak üzere kendi haline bırakılmayıp uzmanlara teslim edildiği bir süreçtir. Artık insan yalnız ve savunmasızdır.⁵ Diğer yandan bu ifadelerden Bauman'ın, bireyin kendi özgüvenini inşa etmesine karşı olduğu gibi bir çıkarım da yapılamaz. Gerek kendinin gerekse toplumun her bir ferдинin hakkını gözeten, kendisine ve toplumun fertlerine karşı dürüst ve özgüveni yerinde olan bireyler yetiştirmek ikircikli davranışlardan uzak bir toplum için vazgeçilmezdir.

İnsanın birey olarak savunmasız kaldığı noktalardan birisi belki de en önemlisi eriyip giden aslını inşa edebilmek için ilim ve hikmetin izini nasıl süreceği hususudur. Zira modern zamanlarda bilgiyi elde etmenin yolları genişlemekle birlikte bilgiyle sahici ve tutarlı bir ilişki geliştirme imkânı epeyce zayıflamaktadır. Bilginin imkânlarının genişlemekle birlikte sahilliğinin arka planda bırakıldığı ve popüler söylemlerin içinde dağıldığı zamanlarda ilim ve hikmete erişmek nasıl olabilir? Sahih bilgiden ziyade malumatın dolaşıma sokulduğu dönemde insan kendine nasıl bir yol çizmelidir?

⁵ Zygmunt Bauman, *Akışkan Hayat*, terc. Akın Emre Pilgir, Ayrıntı Yayınları, İstanbul 2005 s.27-35

Belki de sorun şu ki bireyin kendisi ve toplumla ilişki biçimi gitgide sahici bir hal almaktan çıkıp kendine konforlu bir alan açmaya, sanal bir evren yani bir algı evreni kurmaya evrilmektedir. *Mesnevî*'de bir algıdan hareketle insanın kendisinden uzak düşmesi bir grup öğrenci ve öğretmen hikâyesiyle şöyle anlatılır:

Bir hocadan talebeler el-amân demiş meşakkat ve çalışmaktan bıkmışlardı. Hocayı zor bir duruma düşürmek ve bir çare için görüşüp konuştular. “*Zira o hiç hastalanmıyor ki bir gün dinlenebilelim. Taş gibi yatıp kalsa da mektepte hapsolmaktan kurtulsak.*” düşüncesindeydiler. Birisi şöyle bir tedbirde bulunup: “*Hocam yüzün neden sararmış? Hayrola rengin değişmiş? Bu ya havadan veya şiddetli bir hummadan, derim.*” dedi. [...] “*Üçüncü, dördüncü, beşinci gelenler de üzüntülü bir halde böyle söylesinler. Otuz çocuk da bu şekilde konuşunca hocanın kalbine vehim yerleşir.*” dedi. [...] (Ertesi gün) çocuklar bu düşünce içinde mektebe geldiler. [...] (Plan yapan) çocuk geldi. Hocayı selamlayıp: “*Hocam hayrola, yüzünüz sararmış.*” dedi. Hoca: “*Bende bir hastalık yok, git yerine otur, saçmalama.*” diyerek çocuğu savdı, ama kalbine az da olsa bir vehim tozu kondu. Başka bir çocuk gelip aynı sözü söyleyince vehmini iyice arttırdı. Böyle böyle vehmi kuvvetlendikçe haline şaşıp hasta olduğunu sandı. Hoca korku ve evhamdan hastalanıp yatağa yöneldi. [...] Evine gelip hiddetle kapıyı çaldı. Çocuklar da hocanın ardınca geldiler. Karısı: “*Hayrola bu surat nedir? Böyle çabuk niye döndün.*” deyince, Hoca: “*Yüzümün rengine bir baksana, kör müsün? Eller bana üzülürken sen seviniyorsun. Hem benimle aynı evde aynı çatı altında hem de halime bakmazsın, münafıklıkta bulunursun.*”⁶ dedi.

6 Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî, *Mesnevî-i Şerîf: Aslı ve Sadeleştirilmişiyile Manzum Nahîfî Tercümesi* 3, nşr. Âmil Çelebioğlu, Sönmez Neşriyat Yayınları, İstanbul 1969, s. 58-59.

Mevlânâ hikâyede insanın kendine yabancılaştığında nasıl bir savrulma yaşayacağını öğretmenin hanımı ile olan diyalogu üzerinden aktarmıştır. Her bir öğrenci aynı cümleleri tekrar ede ede öğretmenin zihnini bulandırmış ve algı ile hakikat arasında bocalayan öğretmen vehme kapılmıştır. Hanımı öğretmene, bu bir evhamdır, demesine rağmen kapıldığı algı nedeniyle öğretmenin hanımına olan kin ve nefreti iyice koyulaşmış; artık öğretmen sadece kendine değil hanımına da yabancılaşarak algısında kaybolmuştur. Hikâye edildiği üzere hanımı ne dese yaranamaz ve şöyle konuşur kendi kendine:

*İttihâm eyler beni söyler isem
Söylemezsem cidd olur renc ü elem*
(Söylesem beni itham eder söylemezsem bu sefer gerçekten hastalanacak).⁷

Söz konusu hikâyede öğretmenin dışardan gelen bir algıyla hakikatten kopmasıyla nasıl da yorgun düştüğü anlatılırken Mevlânâ'nın dil örgüsünü insicamlı bir şekilde kullandığına da şahit oluruz. Nitekim bir beyitte öğretmenin ikna olmasının mümkün olmadığını gören hanımı çünkü bu ateş (dışardan değil) onun içinden der. Öğretmen içinde bulunduğu durumdan çıkabilmek için önce kendine dönmeli öğrencilerin tutuşturduğu ateşi kendisinin alevlendirdiğini farketmelidir. Bu onun kendini bilmesi ya da bilmemesiyle ilgili bir husustur. Diğer yandan Mevlânâ'nın ayna metaforunu da hikâyeye dahil ettiği görülür:

*Didi hatun işte bak âyineye
Ben sezâvâr olmadım bu kîneye
Didi mir'âtın da sen de var ki sen
Geçmedin bugz u hilâf u kîneden*

7 Çelebioğlu, *Mesnevî-i Şerîf*, s. 60.

Konya Mevlânâ Dergâhı semâhâne kubbesi kalemişleri

Karısı, “*Hocam, işte aynaya bak, basta mısın? Ben bu düşmanlığa lâayık mıyım.*” deyince Hoca: “*Aynan da sen de var git. Zira bana buğzetmekten, inatçılık ve düşmanlıktan vazgeçmedin.*” dedi.⁸

Hikâyede öğretmenin içinde bulunduğu durumun bir algı ve yanılsama olduğunu gösterebilecek kişi gerçekte hanımıdır, ancak öğretmen hanımının bütün söylemlerine kendini kapatarak onun kelime ve kavramlarının yansımalarına perde çekmektedir. Zira onun için artık tek gerçek ona dışardan söylenendir. Dolayısıyla öğretmen bilgi ve tecrübesine rağmen kendine yenik düşmüş algısında kaybolmuştur. Diğer yandan Mevlânâ kendini bilme ve bulma meselesini farklı bir perspektiften insanın olayları gözlemeksizin taklide kapılmasıyla da ilintilendirir. İnsan başta da söylendiği üzere ilim ve hikmetten ziyade sadece söyleme odaklanırsa hayatı, olayları ve meseleleri hakkaniyetle yorumlayamaz ve kendi gerçekliğinden uzağa düşer.⁹ Bu husus *Mesnevî*’de bir dervişin hikâyesi bağlamında anlatılmaktadır. Hikâyeye göre dervişin birisi bir yerden bir yere seyahat ederken yol üstünde rastgeldiği bir tekkeye konuk olur. Eşğini ahıra bağlayıp yemini-suyunu verdikten sonra konaklamak için tekkeye geçer. Ancak tekkedeki dervişler günlerce aç kaldıkları için dervişin eşğini pazarda satarak kendilerine de ziyafet çekmek için erzak alır. Uzun süre aç kaldıktan sonra yemek bulmanın getirdiği keyifle tekkedeki her bir derviş sevince garkolur ve gece raks u semâ’a kalkarlar. Tekkede konaklayan derviş ise olan

bitenden habersiz kendisine gösterilen ikramdan oldukça memnundur. Semâ’ın sonlarına doğru çalgıcı ritim değiştirerek ağır bir usûlle, “Eşek gitti, eşek gitti” diye makam tutunca dervişler de ona eşlik eder. *Mesnevî*’de bu hâl şu beyitlerle ifade edilmektedir:

*Har bereft u har bereft âgâz kerd
Z’in harâret cümle-râ enbâz kerd*

*Z’in harâre pâ-y-kûbân tâ seher
Kef-zenân har reft u har reft ey peser¹⁰*

[Çalgıcı] eşek gitti, eşek gitti diye makam tutmaya başladı; herkesi bu ritme ortak etti. Bu ritimle sehre dek ayak vurup el çırpıyorlardı. “Ey oğul, eşek gitti; eşek gitti.”

Derviş onca yolun yorgunluğunun ardından sonra başı dönmüş olarak dervişler ve çalgıcının imasına bir anlam veremese de söylenenleri onlarla birlikte terennüm etmeye başlar. Gecenin ilerleyen saatlerinde semâ’ın bitimiyle dervişler evlerine dağılır. Sabah olunca yola koyulmak isteyen derviş eşğini bulamaz ve tekkenin hizmetçisine eşğinin nerede olduğunu sorar. Hizmetçi de dervişe, *bu nasıl sözdür dün gece herkes hep bir ağızdan eşek gitti diye bağırırken sen neredeydin*, diye cevap verir ve ekler: *Vallahi kaç kez sana gerçeği söylemek için yanına geldim ancak sen “eşek gitti” sözünü her defasında söylerken daha coşkulu (ve aşkla) söylüyordun*. Bunun üzerine derviş; *o topluluğun zevki bana öyle yansıdı ki onları taklit etmek beni berbat etti beni benden aldı götürdü* diye cevap verir. Ah vah ederek pişmanlığını dile getirir.¹¹

Mevlânâ bu hikâyeyi anlattıktan sonra insanın taklitten tahkike geçmesinin ne kadar önemli

⁸ Çelebioğlu, *Mesnevî-i Şerif*, s. 60.

⁹ Söz konusu hikâye Vahit Göktaş tarafından Türkçe’ye “Mevlânâ’nın Tahkik Yolu” şeklinde çevrilen William Chittick’in Rumi’s Path of Realization isimli makalesinde taklit-icthad ve eşyanın hakikatini bilmek açısından tahkik bağlamında ele alınmaktadır. Chittick bu makalede şöyle demektedir: “Mevlânâ hikâyeyi, taklidin kötü sonuçlarını göstermek için anlatmaktadır. Eğer bilgimizde sadece diğerlerini taklit eder ve bildiğimizin gerçeğini ve hakikatini fark edemezsek, hedefimizi kaybedecek ve hedefimize varmadan engelleneceğiz.” Bk. William C. Chittick *Mevlânâ’nın Tahkik Yolu* terc. Vahit Göktaş AÜİFD XLIX, sayı II 2008, s. 372.

¹⁰ Mevlânâ Celâleddin Rûmi, *Mesnevî-i Şerif Şerhi 3*, Tercüme ve Şerh A. Avni Konuk, Kitabevi Yayınları İstanbul 2012, s.156.

¹¹ Mevlânâ, *Mesnevî (Tam Metin)*, trc. Adnan Karaismailoğlu, Akçağ yayınları Ankara 2010, s. 185.

olduğundan bahsetmektedir. Birey, sadece tahkikle ele aldığı bir meselede derinlik ve ihtisas kazanabilir. Her ne kadar bu hikâye genel olarak [bazı Mesnevî şerhlerinde de görüldüğü üzere] “tahkik-taklit” bağlamında değerlendirilse de muhteva itibarıyla bireyin maruz kaldığı algıların onu ne hallere düşürebileceği noktasında da yorumlanabilir. Nitekim dervişin arka planını bilmeden içinde bulunduğu ortama uyarak “eşek gitti” türküsünü söylemesi böyle bir algının ürünüdür. Bu açıdan hikâye dış dünyanın bize parlatarak gösterdiği, üzerinde ciddi şekilde kafa yormaya ihtiyaç duymadığımız doğrudan ya da dolaylı dayatmaları da anımsatmaktadır. Bu durumda soru belki de şu olsa gerek. Dış dünyadan bilincimize her daim boca edilen bu algılardan kendimizi ne ölçüde uzak tutabiliriz ya da tutmalıyız? Kendi olmaktan çıkan birey dış uyarıcılardan kendini ne kadar arındırabilir ya da hakikatla arasındaki mesafenin açılmasına nasıl mani olabilir?

Mevlânâ’nın hikâyesi bu noktadan bakılınca aslında kalabalıklar içinde kaybolmuş her insanın hikâyesidir. Dolayısıyla her durumda bireyin savrulmaması için kendine, insana ve hayata dair sorular sorması belki de kaçınılmazdır. Kişinin insan ve toplumla olan ilişkilerini ahlâkî bir zeminde sürdürebilmesi için ilk olarak kendi iç dünyasında tebârüz eden sorularla hesaplaşması elzemdir. İlahi planda kendine verilen iradenin anlam ve gücünü farketmeksizin özgüveni olmayan ve sorumluluk üstlenmeyi bilmeyen birey nihayetinde dış dünyadan kendine gelen saldırıları da göğüslemekten aciz kalacaktır. Bu açıdan hikâyede geçen tekke belki de dünyadır, içinde yaşadığımız evimizdir, çarşı-pazardır, yazdığımız çizdiğimiz, konuştuğumuz mekânlardır; tekkedeki dervişler ise insanoğludur.

Bununla birlikte insanın kendini bilmesini engelleyen algılar sadece dışardan gelen uyarıcılarla da sınırlandırılmaz. Dünyanın renklerine kapılıp giden insanın kendi tamahkârlığı ile kuşatılması da kendini bilmesinin önüne bir settir. İnsan hırs ve tamahla kuşatıldığında algı ve tasavvuru da dumûra uğrar. Tamah kişiye içinde bulunduğu durumu farklı gösterir, neticede tıpkı eşeğinden olan derviş gibi insan hep başkaları üzerinden kendini inşa etmeye başlar. Dolayısıyla belki de en çok tamah düşünce ve tefekkürün ağır aksak bir şekilde ilerlemesine sebeptir. Çünkü tamahta hız ve ölçsüzlük öne çıkar. Kendinden hareketle kendini inşa etmek yerine dış dünyadan hareketle kendini inşa etmek öne çıkar. Oysa insanın dışardan beklentilerle mutluluk arayışı çoğu kere bir yanılsama bir sonraki adımda daha büyük bir beklenti ve sonrasında kendini inşa etmeyi öteleyen bir duruma evrilebilir. Ayni Konuk bu durumu dervişin muhâkeme yeteneğinden yoksun kalmasıyla ilintilendirerek şöyle demektedir:

Zirâ görmüyor musun o misafir sûfinin [dervişin] [diğerlerini] taklidi nûr-ı irfandan ve lem’a-i muhâkemededen onun aklını bağladı ve “Gitti eşek” demenin mânâsından bî-haber kaldı.¹²

Mevlânâ, insanın gerek kendi gerekse dış dünyayla ilişkisini sağlıklı bir zemine oturtamayıp tamah ve hırsa kapılmasından mülhem maruz kaldığı algılardan sıyrılabilmesi için kendine ayna tutması gerektiğini [kendine dışarıdan ve yeniden bakması gerektiğini] vurgular. Çünkü ayna özü itibarıyla eşyayı

12 Konuk c. 3 s. 163. Gerçekte derviş hikâyesi tahkike erişmenin önemini anlatmaktadır. Bununla birlikte tahkike erişene kadar takliden bir realite olarak her bir birey için bir vâkıa olduğunu da gösterir. Dolayısıyla taklit tümüyle negatif bir durum değildir aksine yol almak anlamına da gelebilir. Nitekim Mevlânâ hikâyesinin devamında bu minvalde beyitler zikreder.

olduğu gibi gösterir, olduğu hâliyle yansıtır. Mevlânâ bu hususu şöyle dile getirir:

*“Aynada tamah olsa ikiyüzlülükde bize benzerdi. Eğer terazide tamah olsaydı tarttığı şeylerde gözü kalırdı da onların gerçek hâlini nasıl olur da olduğu gibi dosdoğru söylerdi.”*¹³

Bu minvalde Mevlânâ ayna metaforunu farklı bir perspektifte ele alır. Dolayısıyla aynaya bakmak ya da terazi, kişinin aslı yanını görmesi, kendini bilmesi ve kendiyle yüzleşmesi bağlamında bir anlam kazanır. İnsanın aynası ve terazisi peygamberler ve onların varisleri alimlerdir.¹⁴ Onlar dünya içre dünyadan sıyrılmış olarak insana ayna olur ve insan onlarda kendini görür, kendine bakar.

Mevlânâ’nın bu ifadelerini kişinin eşya ya da dünya ile olan ilişkisinde çalışıp çabalamanın önemsizleştirildiği ve insanın pasifize edildiği şeklinde değerlendirmenin mümkün olmadığını da ifade etmek gerekir. Aksine Mevlânâ, yeryüzünün halifesi olan insanın tamaha yenik düşmemesi gerektiğini ve insanın kendini bilmesinde algı ve tasavvurunun doğru yoldan ilerlemesi gerektiğini söylemektedir.

Günümüzde insanın kendini tanıması meselesi geçmişte olduğundan daha karmaşık ve belki bir o kadar da zor bir konu olarak karşımıza çıkmaktadır. Bauman’ın ifadesiyle söylemek gerekirse çünkü insan, mobil tabelaların yönlendirmesine muhtaç bir dünyada yaşamaktadır ve orada kaybolmuştur.¹⁵

Dolayısıyla Mevlânâ’ya göre insan zaman ve mekânın kendini esir almasından ve

önüne çıkan patika yollardan ancak kendini bulmakla kurtulabilir. Ancak Mevlânâ’ya göre dokuz yüz katlı bir varlık olan hazret-i insanın kendini bulması, bir birey olabilmesi kişinin Hakk’ı bilmesiyle bağlantılı bir durumdur. Hatta O’nu bilmek zannedildiği üzere insana sırf sorumluluk yükleyen bir durum değil insanın yolu aşkla yürümesi, hayatı ve insanı anlamlandırabilecek bir akletme, tefekkür etme ve irade etme bağlamında özgür olmasıyla ilgilidir. Bu açıdan bakıldığında vahiy insanın özgürlük alanını belirleyen, sorumluluk yüklerken gerçekte onu pasifize olmaktan çıkararak güçlü bir birey olması noktasında disipline etmektedir. Bu husus insanın gerek kendi katmanlarında gerek hayatın engeli patika yollarında kaybolmamasını da ihtiva eder. Diğer yandan insan belki çoğu kez beşeriyetten âdemiyete düşse kalka ilerleyen bir varlıktır ve bu yüzden belki de insan olmak nisyan ve üns kelimeleriyle birlikte zikredilir.

Kaynakça

Mesnevi Hikâyeleri, Haz. Şefik Can, Ötüken Yayınları, İstanbul 2003.

Mevlânâ Celâleddin, *Fibi mâ Fih’ten Seçmeler*, Haz. Abdülbâki Gölpınarlı, Konya Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, Konya 2016.

Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî, *Mesnevî-i Şerif: Aslı ve Sadeleştirilmişiyile Manzum Nabîfî Tercümesi* 3, nşr. Âmil Çelebioğlu, Sönmez Neşriyat Yayınları, İstanbul 1969.

Mevlânâ Celâleddin Rûmî, *Mesnevî-i Şerif Şerhi* 3, Tercüme ve Şerh A. Avni Konuk, Kitabevi Yayınları İstanbul 2012.

Mevlânâ, *Mesnevî (Tam Metin)*, trc. Adnan Karaismailoğlu, Akçağ yayınları Ankara 2010.

William C. Chittick *Mevlânâ’nın Tabkîk Yolu* terc. Vahit Göktaş AÜİFD XLIX, sayı II 2008.

Yunus Emre Divanı I-II, Haz. Abdülbâki Gölpınarlı, Ahmet Halit Kitabevi, İstanbul 1943.

Zygmunt Bauman, *Akışkan Hayat*, terc. Akın Emre Pilgir Ayrıntı Yayınları, İstanbul 2005.

13 *Mesnevi Hikâyeleri*, Haz. Şefik Can, Ötüken Yayınları, İstanbul 2003, s.109.

14 Avni Konuk bu beyiti şerh ederken “ayna”dan muradın “insan-ı kâmilin kalb-i şerifi” olduğunu vurgulamakta ve şöyle devam etmektedir: “Terâziden murad dahi kezâlik enbiyâ ve evliyâdır.” Konuk c. III, s.163-164.

15 Bauman 2005, s. 46.

Kültür ve Sosyal İşler Daire Başkanlığı
Mevlana Kültür Merkezi. Çimenlik Mahallesi. Aslanlı Kışla Caddesi. No:8
Karatay/KONYA